

تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه چهارم مقطع ابتدایی براساس رویکرد سند تحول بنیادین با استفاده از روش پردازش اطلاعاتی آنتروپی شانون

مژگان حکیمیان^۱ مهناز خان فراشه^۱ منصوردهقان منشادی^۲

چکیده در چند دهه اخیر، شاید هیچ یک از موضوعات درسی در سطح جهان به اندازه درس علوم دچار تغییر و تحول نشده باشد ولی این تغییر تنها از جنبه محتوایی، آموزش علوم را در بر نمی گیرد. ویژگی عصر کنونی ایجاب می کند تا برنامه های آموزش علوم با به کارگیری روش های فعال و پژوهش محوری سازماندهی شوند تا توانایی شناختی و شخصیتی دانش آموزان را رشد داده و فراگیران با برخورداری از مزایای علوم و فناوری، توانایی های لازم را برای رویارویی با تحولات جدید کسب کنند. این پژوهش با هدف تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی براساس ساحت شش گانه سند تحول بنیادین انجام یافته است. روش پژوهش این تحقیق توصیفی و از نوع تحلیل محتوا و واحد تحلیل جمله، تصاویر و مضمون می باشد. برای جمع آوری اطلاعات از ابزار ابزار اطلاعات سیاهه تحلیل محتوا با روایی تأیید شده توسط متخصصان سند تحول بنیادین استفاده شده است برای پردازش اطلاعات از روش آنتروپی شانون به عنوان عملگری قوی و معتبر در مبحث تحلیل محتوا استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد ساحت اقتصادی و حرفه ای بیشترین توجه و ساحت زیباشناختی و هنری کمترین توجه را به خود اختصاص داده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که پراکندگی ساحت های شش گانه در این کتاب به صورت متوازن صورت نگرفته است.

واژگان کلیدی: آنتروپی شانون، تحلیل محتوا، سند تحول بنیادین، علوم تجربی، مقطع ابتدایی

Analysis of the content of the book of experimental sciences of the fourth grade of elementary school based on the approach of the document of fundamental transformation using Shannon's entropy information processing method

Mojgan Hakimia, Mahnaz Khan Farasheh, Mansour Dehghan Manshadi

Received: 12 April 2023; Accepted: 29 May 2023

Abstract : In the last few decades, perhaps none of the subjects in the world have changed as much as the science course, but this change does not include science education only from the content aspect. The characteristics of the current era require science education programs to be organized by using active and research-oriented methods to develop students' cognitive and personality abilities, and by enjoying the benefits of science and technology, learners have the necessary abilities to face new developments. to earn This research was conducted with the aim of analyzing the content of the book of experimental sciences based on the six areas of the fundamental change document. The research method of this research is descriptive and of the content analysis type and the unit of sentence, images and theme analysis. In order to collect information, the content analysis tool with the validity confirmed by the experts of the fundamental change document has been used to process the information, Shannon's entropy method has been used as a strong and reliable operation in the topic of content analysis. The results of the research show the economic and professional field has received the most attention and the aesthetic and artistic field has received the least attention. The obtained results indicate that the distribution of the six fields in this book not balanced.

Keywords: Shannon entropy, content analysis, fundamental change document, experimental sciences, elementary school

تاریخ دریافت مقاله ۱۴۰۱/۱۲/۰۱ و تاریخ پذیرش آن ۱۴۰۲/۰۳/۰۸ می باشد

Hakimian.m1377@gmail.com

^۱دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، ایران

^۲استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

مقدمه

در مسیر وصول جامعه اسلامی به قرب الی الله (غایت زندگی انسان)، لازم است که زمینه هدایت افراد جامعه در جهت تحقق مراتب حیات طیبه در همه ابعاد فراهم آید. لذا جامعه ی اسلامی برای رسیدن به این مقصود از فرایند تربیت کمک می گیرد تا افراد جامعه (به مثابه ی یک مجموعه ی انسانی هدفمند و پویا) اختیاری و آگاهانه برای تحقق مراتب حیات طیبه در همه ی ابعاد آماده شوند. بر این اساس، نتیجه فرایند تربیت، آماده شدن افراد جامعه برای تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد، در مسیر قرب الی الله می باشد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). تربیت انسان و نیل به کمال او همواره به عنوان یکی از مهمترین مفاهیم مورد توجه دست اندرکاران تعلیم و تربیت و مورد علاقه اندیشمندان و نظریه پردازان در طول تاریخ بوده است. اکنون نیز یکی از امور ضروری و حیاتی انسان است؛ به طوری که انسان بدون آموزش چیزی ندارد (ظهربابی اصل و دولت دوست، ۱۴۰۰). احراز عرصه آموزش و پرورش یکی از مهم ترین زیر ساخت های تعالی، پی شرف همه جانبه ک شور و ابزاری جدی برای ارتقای سرمایه های شایسته ک شور در عرصه های مختلف است. پی شروی در میان ملت ها و ک سب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت ان سان های عالم، متدین، آزاده و با اخلاق است. چنین تعلیم و تربیتی است که جامعه بشری آماده تحقق حکومت جهانی انسان کامل را پیدا می کند و ظرفیت و استعداد های انسانی شکوفا و کمال می یابد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش م صوبه شورای عالی وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰) یکی از گ سترده ترین پروژه های نرم افزاری است که با تاکید بر جنبه های کیفی، ارتباط عناصر سیستم در درون و محیط و ساختار تدوین شده است. م سائل تو سعه اقت صادی، اجتماعی و فرهنگی را در آموزش و پرورش لحاظ می کند و برای آنها تعیین تکلیف می کند. این سند مبنا و راهنمای ت صمیم گیری های ا ساسی برای هدایت، نظارت و ارزیابی نظام آموزش عمومی رسمی به منظور دستیابی به تغییرات محتوایی و ساختاری است (وفائی و همکاران، ۱۳۹۶). در سند تحول بنیادین به آموزش همه جانبه اشاره شده است، یعنی تربیتی که همه شئون وجودی انسان را در برگیرد و ان سان هایی تربیت شوند که در همه ابعاد و زمینه ها رشد کرده اند، همانطور که دکتر شریعتمداری (۱۳۹۸) در کتاب اصول تعلیم و تربیت می نویسد: «رشد در جنبه های مختلف شخصیت ان سان صورت می گیرد. آثار رشد در جنبه های بدنی، جنبه های عقلانی، جنبه های اجتماعی، جنبه های عاطفی و جنبه های اخلاقی و دینی و هنری افراد ان سان ظاهر می گردد». (شریعتمداری، ۱۳۹۸) برنامه درسی در یک تحلیل شامل:

الف) برنامه درسی قصد شده است که در آن آموزش و پرورش یادگیرندگان به طور عمدی و آگاهانه برنامه ریزی و اجرا می شود.

ب) برنامه درسی پنهان که در آن علاوه بر تفاوت برنامه ی درسی قصد شده به صورت فرایند آموزشی و پرورشی سازمان نیافته و غیر عمد آموخته می شود و بیشتر شامل تجارب یادگیرندگان از دو ستان و همکلا سان و معلمان خود به

ویژه نگرش ها، عواطف و هیجانات و ارزش ها ست. (تقی پور ظهیر، ۱۳۹۴).

برنامه درسی از دیدگاه اسلامی کمک به رشد هماهنگ ابعاد معنوی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و جسمانی فرد و سوق دادن او به سوی خداست. محصول برنامه درسی کتاب درسی است. مواد درسی باید ناظر بر همه مهارت ها، شناخت ها و گرایش هایی باشد که هر فرد مسلمان برای زندگی دنیوی و اخروی و مواجهه با مسائل و رویدادهای مختلف زندگی به آنها نیاز دارد. (ملکی، ۱۳۹۸). محتوا شامل تمام مطالب، مفاهیم و اطلاعات مربوط به یک درس است. چه بخشی از متن کتاب باشد و چه توضیحات، حواشی و سایر اجزای درس و تحلیل روش مطالعه و تجزیه و تحلیل روابط به صورت نظام مند، اندازه گیری متغیرهای عینی و کمی است. به عبارت دیگر تکنیک تحقیق عینی، اصولی و احتمالاً کمی برای تف سیر محتوا را تحلیل محتوا می گویند (رضاییان، پیرزاد و قاعدی، ۱۴۰۰). بررسی وضعیت فعلی کتب درسی از این جهت حائز اهمیت است که تصویری دقیق از کم و کیف میزان توجه به این آموزش علوم تجربی از یک سو در ایجاد بینش عمیق در شناخت جهان پیرامون و هموار ساختن راه تعظیم خالق متعال از طریق درک عظمت خلقت و از سوی دیگر با توجه به وابستگی روزافزون به آفرینش ضروری است. جنبه های مختلف زندگی انسان بر اساس یافته ها و محصولات علمی فناورانه ضروری است. بنابراین، گرچه توسعه سواد علمی و فناوری محور مشترک همه برنامه های علم آموزی است، اما با توجه به اصول تربیت اسلامی، علاوه بر این محور، تعمیق و تعالی نگرش توحیدی و دستیابی به درک هدفمند از خلقت و به عبارت دیگر کشف مجدد معمای لایه های مادی جهان یکی از محورهای مهم آموزش علمی است (شورای آموزش عالی، ۱۳۹۰). حوزه علوم تجربی شامل بررسی فرایندها و موجودات حیاتی، زمین و اطراف آن، تغییرات ماده و انرژی، طبیعت و مواد فرآوری شده، علوم در جامعه، علوم در زندگی روزمره و تاریخ علم در ایران و اسلام است. (برنامه درسی ملی) ع صر هزاره سوم تحقق اکثر اهداف آموزش مبتنی بر علم و فناوری است که سرعت رشد آن در این دوره بسیار سریع است. اینکه کودکان در چه سطحی از رشد، علم را می آموزند؛ نیازمند بازنگری جدید در اهداف علم در مدارس ابتدایی است. (تقی پور ظهیر، ۱۳۹۴). با توجه به اهمیت موضوع و ضرورت تحول در آموزش و پرورش بر مبنای تعلیم و تربیت اسلامی و ناکافی بودن پژوهش ها در زمینه تحلیل محتوای کتاب علوم چهارم ابتدایی، این کتاب جهت تحلیل محتوا، انتخاب شده است. سوالی که مطرح است این می باشد که کتاب علوم پایه چهارم ابتدایی که دارای کارکرد های متعددی است به چه میزان بر اساس ساحت های شش گانه تعلیم و تربیت سند تحول بنیادین تدوین و تنظیم شده است؟

سند تحول بنیادین

سند ملی تحول بنیادین آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰ با الهام گیری از اسناد بالادستی و بهره گیری از ارزشهای بنیادین آنها و توجه به اهداف راهبردی نظام جمهوری اسلامی ایران، چشم انداز و اهداف تعلیم و تربیت در افق ۱۴۰۴ هجری توسط شورای عالی آموزش و پرورش و وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب

شد. تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر آرمانهای بلند نظام اسلامی باید معطوف به چشم اندازی باشد که در افق روشن، ۱۴۰۴ ترسیم گر ایرانی توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویتی اسلامی-انقلابی و الهام بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین المللی است (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

اما این سند چرا تدوین شد؟ در اینجا اشاره می کنیم به بیانات رهبر فرزانه انقلاب که به طور صریح از تحول در آموزش پرورش سخن گفتند. آموزش و پرورش کنونی کشور ما، ساخته و پرداخته فکر ما و برنامه های ما و فلسفه ما نیست، بنای کار بر آن فلسفه ای نبود که ما امروز دنبال آن فلسفه هستیم. (بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۶/۵/۳) بهترین و برجسته ترین فکرها باید بنشینند برای آموزش و پرورش طراحی کنند، باید فلسفه آموزش و پرورش اسلامی واضح باشد و براساس این فلسفه افق آینده آموزش و پرورش کشور روشن باشد. معلوم باشد ما دنبال چه هستیم و کجا می خواهیم برویم و براساس آن خط کشی بشود، برنامه ریزی بشود و راهها مشخص بشود. ما به این احتیاج داریم، آموزش و پرورش باید از روزمرگی بیرون بیاید. این اساس حرف است (بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۶/۲/۱۲). ما در آموزش و پرورش احتیاج به تحول داریم. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۵/۲/۱۲) اگرچه در دهه های گذشته قبل از تدوین سند تحول بنیادین تلاشهای زیاد و اثربخشی از طرف مسئولان و دست اندرکاران نظام تعلیم و تربیت برای بهبود و اصلاح نظام آموزشی کشور به عمل آمد که خوشبختانه نتایج مثبت و مفیدی نیز برجای گذاشته است؛ اما هنوز آموزش و پرورش با چالشهای جدی روبه رو بود و برون داد آن در طراز جمهوری اسلامی ایران و پاسخگویی تحولات محیطی و نیازهای جامعه نبود. از این رو تأکیدات حکیمانه رهبر فرزانه انقلاب اسلامی مبنی بر ضرورت تحول بنیادی در آموزش و پرورش با تکیه بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی - ایرانی و تدوین الگوی اسلامی - ایرانی برای تحول و پرهیز از الگوهای وارداتی، کهنه و تقلیدی محض، چراغ راه رهایی از چالشهای نظام آموزشی کشور است (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

ساحت های تعلیم و تربیت

ساحت های مندرج در فلسفه تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران (تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه ای، تعلیم و تربیت علمی و فناورانه) می باشد. سند تحول بنیادین بر شش ساحت تأکید دارد که این شش ساحت در واقع شئون متعدد حیات طیبه است که با تعامل و ارتباط با یکدیگر، مفهوم حیات طیبه را کامل می کنند. و اما حیات طیبه چیست و در تربیت متربیان توسط مربیان به چه شکل باید هویدا شود. ساحت های ششگانه سند تحول بنیادین به شرح ذیل می باشند:

ساحت دینی (اعتقادی، عبادی و اخلاقی)

ناظر به خودشناسی، خدا شناسی، ایمان به خداوند متعال و باور به معاد، نبوت و سایر معتقدات دینی، انتخاب آگاهانه و اختیاری دین حق به عنوان آیین زندگی، التزام (عملی) آگاهانه و اختیاری نظام معیار دینی در همه شئون زندگی (تقید اختیاری به احکام و ارزش های دینی و اصول و آداب اخلاقی در زندگی روزمره) و تلاش پیوسته برای خودسازی براساس نظام معیار دینی (حفظ کرامت و عزت نفس، خویشتن داری و مهار غرائز طبیعی، تعدیل عواطف و تمایلات طبیعی، رعایت آداب کسب صفات و فضائل اخلاقی و پیش گیری از تکوین صفات و رذائل غیر اخلاقی و درمان آن ها) (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). یکی از مباحث خیلی مهم و کلیدی تربیت دانش آموزان، رشد تفکر دینی آن ها می باشد. اسلام معتقد است که برای رسیدن به قله های سعادت باید محور تمامی افکار، گفتار و کردار، خداوند باشد (باهنر، ۱۳۹۴). خواجه نصیر الدین طوسی ملقب به استاد البشر بیان می دارد کودک را باید چنان تربیت کرد که فضایل را دوست بدارد و از رذایل دوری جوید و در برابر لذایذ و شهوات زودگذر ضبط نفس داشته باشد (وکیلان، ۱۳۹۰). روایات اسلامی نیز به پدر و مادر ها توصیه کرده اند تا برخی از تعالیم را در طفولیت برای کودکانشان مطرح سازند و از آنها بخواهند که در حد توان خود آنها را فرا گرفته، به کار بندند و به این ترتیب زمینه های موجود در کودکان را تقویت کنند و به تعلیم کشند. البته بخش عمده این آموزشها به سنین هفت سالگی به بعد موکول شده است. امام باقر علیه السلام در حدیثی وظایف اولیاء و مربیان را در تربیتهای ایمانی آنان و از جمله آموختن نماز و مقدمات آن در سنین مختلف بیان فرموده اند (باهنر، ۱۳۹۴، ۲۶۰).

رونالد گلدمن، تحقیقات گسترده ای درباره ی رشد و تکامل دینی کودکان انجام داده است و ایشان کتابی تحت عنوان «تفکر دینی از کودکی تا بلوغ» در سال ۱۹۶۴ و کتاب دیگری به نام «آمادگی برای دین» در سال ۱۹۶۵ نگاشته است. یکی از محققان ایرانی در پژوهش خود ب عنوان «درک کودکان دبستانی از مفاهیم دینی» که با همان برداشتهای ابداعی گلدمن انجام گرفته است، ضمن بیان نظریه گلدمن در رشد و تکامل تفکر دینی، این نکته را به عنوان دستاورد این پژوهش بیان می کند که «کودکان ایرانی همان مراحل را در سیر تفکر مذهبی می پیمایند که گلدمن در تفکر دینی به دست آورده است.» این نکته تأییدی است بر آن که می توان در آموزش دینی کودکان ایرانی بر یافته های گلدمن تکیه نمود و در تنظیم چنین برنامه هایی آنها را مد نظر قرار داد (باهنر، ۱۳۹۴: ۸۰).

ساحت زیستی و بدنی

ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمی و روحی خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روحی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط زیست و احترام به طبیعت می باشد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۸۶). در قرن بیست و یکم مساله آلودگی و تخریب محیط زیست از مهمترین مسائل جهانی تعلیم و تربیت خواهند بود. این تهدید بشر را وادار خواهد کرد که در افکار کنونی خود درباره انسان و طبیعت تجدید نظر کند و نسبت به آینده زیست محیطی کره خاکی بینش جدیدی کسب کنند. چنانچه آموزش و پرورش نسل جوان را نسبت به عواقب و تاثیرات منفی آلودگی محیط زیست آگاه سازد، به گون های که نوعی احساس تعهد فکری و التزام عملی

نسبت به محیط زیست در آنها به وجود آید (وفائی و همکاران، ۱۳۹۶).

توجه به سلامت جسم و روح خیلی مهم است و معلم باید در زمینه تربیت بهداشت جسم و روح کودک بسیار تلاش کند چرا که نشانه‌ی تندرستی و سلامتی، داشتن بهترین وضع جسمی و روانی می باشد که همانا سعادت و بهروزی اجتماعی است. از این رو، سالم بودن بالاتر از صرفاً نداشتن بیماری یا سست نبودن است. اساس و بنیاد زندگی داشتن شور و نشاط است. کودک تندرست و شادمان از نظر اجتماعی سازگارتر و تواناتر از کودک ضعیف (از نظر تندرستی) برای انجام دادن تکالیف مدرسه است. پس، بهداشت اساساً یک هدف خود به خودی نیست. بلکه وسیله ای است برای بهتر و مؤثر تر زیستن و یاد گرفتن (تقی پور ظهیر، ۱۳۹۴).

ساحت اجتماعی و سیاسی

ناظر به ارتباط مناسب با دیگران (اعضای خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایگان، همکاران و...) تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهاد های مدنی و سیاسی (رعایت قانون، مسئولیت پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی، پاسداشت ارزش های اجتماعی)، کسب دانش و اخلاق اجتماعی و مهارت های ارتباطی (بردباری، وفاق و همدلی، درک و فهم اجتماعی، مسالمت جویی، درک و فهم سیاسی، عدالت اجتماعی، درک و تعامل میان فرهنگی، تفاهم بین المللی، حفظ وحدت و تفاهم ملی). (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰) معلم به عنوان عامل جامعه و وظایف خاصی به عهده دارد. معلم باید در سازگاری اجتماعی به شاگردان کمک کند. آنها را برای زندگی اجتماعی آماده سازد، مسائل اجتماعی را برای ایشان تشریح کند و برای برخورد به شرایط متغیر در زندگی اجتماعی آنها را مجهز سازد (شریعتمداری، ۱۳۹۸). کار مدرسه تأمین قسمت عمده احتیاجات تربیتی جامعه می باشد. برای اجرای این امر مدرسه باید زمینه ها و ابزار های مورد نیاز را فراهم می کند، برنامه های تربیتی را تهیه می کند و افراد شایسته را انتخاب می کند تا در توسعه مهارت های اجتماعی بین شاگردان و آشنا کردن آنها به مسائل جامعه اقدامات لازم را کنند. نحوه ارتباطی که میان اعضای مدرسه برای اجرای منظور بالا بوجود می آید از جهتی کار رسمی مدرسه خوانده می شود (شریعتمداری، ۱۳۹۸).

ساحت اقتصادی و حرفه ای

ناظر به توانایی آدمی در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه ای (درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه ای، التزام به اخلاق حرفه ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره وری، تلاش جهت حفظ و توسعه ی ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش ها در روابط اقتصادی) (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). اقبال معتقد است تعلیم و تربیت باید وسیله ی احیای ضرورت اقتصادی، عملی و فنی امت یا ملت باشد (وکیلان، ۱۳۹۰). دین خواستار سطحی از روابط اقتصادی و حرفه ای است که

بر اساس عدل و احسان باشد. حرکت انبیاء و امامان در پی ایجاد شکلی متفاوت در روابط اجتماعی و اقتصادی است. مؤمن در پرتو آموزشهای دینی درمی یابد که او نسبت به دیگران تکلیفی دارد و دیگران بر گردن او حقی دارند. عدل رعایت استحقاقها و احسان تفضل است (آرانی، ۱۳۹۷).

ساحت علمی و فناوری

ناظر به توانمندی افراد جامعه در شناخت، بهره گیری و توسعه ی نتایج خردورزی و تجربه ی مترکم بشری در انواع دانش و فناوری (فهم و درک انواع دانش های مفید و لازم برای زندگی، کسب مهارت دانش افزایی، به کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی در حل مسائل زندگی، توان تفکر انتقادی، خلاقیت و نوآوری در انواع دانش، کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی روزمره) (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰) یکی از مبانی تعلیم و تربیت اسلامی مبنای فضیلت علم، تدبیر، هدایت و تربیت می باشد. طبق این مبنا، با توجه به حقیقت جویی و کمال طلبی فطری انسان، در اسلام دانشجویی و تدبیر و تعقل که در واقع همان حقیقت جویی است و تربیت خود و دیگران که در حقیقت شکوفاسازی استعداد کمال طلبی است فضیلت اساسی دارد و با تأکید تام به آن دستور شده است. چنین بینشی در برنامه ریزی آموزشی، روابط مربی و معلم با دانش آموز، تدوین محتوای کتب درسی و مانند آن تأثیر فراوان دارد و به هر کدام از اینها جهت خاصی می دهد (وکیلان، ۱۳۹۰). خداوند متعال در قرآن کریم آیه ۹ سوره زمر می فرماید: آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسان و مساوی هستند؟ تنها خردمندانند که متذکر می شوند. این آیه و موارد بی شماری از آیات در قرآن کریم به اهمیت و فضیلت علم آموزی اشاره دارد.

ساحت زیبایی شناختی و هنری

ناظر به فعالیت قوه ی خیال و بهره مندی از عواطف، احساسات و ذوق زیبایی شناختی (توان درک و تقدیر از موضوعات افعال دارای زیبایی مادی یا معنوی) و توان خلق آثار هنری و قدردانی از آثار و ارزش های هنری (شورای عالی آموزش پرورش، ۱۳۹۰). پرورش عواطف انسانی نقش بسیار مهمی را در فرایند یادگیری ایفا می کند، این موضوع کاملاً شناخته شده است. موسیقی و هنر ها در کودکان حالات و احساس به وجود می آورند. از این رو، اگر روند یادگیری در مدرسه همراه با موسیقی و هنر باشد اثربخش تر خواهد بود. هم چنین، آموزش تجارب مربوط به هنرهای زیبا در مدارس ابتدایی می توانند توأم یا در راستای تجارب یادگیری سایر موضوع های درسی مانند مطالعات اجتماعی و یا مهارت های زیان انجام گیرد و یا به صورت یک موضوع درسی جدا از سایر موضوع های درسی طی دوره ای که شامل اطلاعات و مهارت ها درباره ی هنرهای زیبا باشد آموزش داده شود. به طور کل، خوشی و نشاط حاصل از پرورش ذوق هنری و درک هنرهای زیبا موجب رشد و تلطیف عواطف و احساسات در کودکان می شود و نباید اهمیت آن از نظر دور بماند (تقی پور ظهیر، ۱۳۹۴). آموزش هنر میتواند در پرورش استعدادهای هنری و ارضاء و پرورش زیبایی دوستی، پرورش عاطفه افراد، در تاثیر پذیری و نیز نحوه ابراز واکنش های عاطفی، کنترل عواطف و هیجانات، بازسازی شخصیت، ایجاد

و تقویت گرایش نسبت به افراد و امور مختلف و ایجاد و تقویت نظام ارزشی اخلاقی مورد نظر، پرورش قوه تخیل، خلاقیت، تفکر، درک و بیان، ارضاء نیازهای روانی و ایجاد و تقویت حس خودپذیری، خود دوستی، احترام به خویش و اعتماد به نفس در افراد تاثیرگذار باشد (صاحب‌دای، ۱۳۹۱).

روش تحقیق

روش پژوهش در این تحقیق، به روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می باشد. برسون (به نقل از صاحب‌دای، ۱۳۹۱: ۶۷) تحلیل محتوا را نوعی تکنیک پژوهش که برای توصیف عینی، منظم و تا آنجا که ممکن است کمی محتوا با هدف نهایی تفسیر داده ها دانسته است. واحد ثبت به بخش معنا دار و قابل رمزگذاری محتوا گفته می شود که در این پژوهش، مضمون است. منظور از مضمون پیام خاصی است که از جانب فرستنده پیام مورد توجه قرار گرفته است. روش مطالعه در این تحقیق، فراوانی است (وفائی و همکاران، ۱۳۹۶). جامعه آماری در این مطالعه، کتاب علوم پایه چهارم ابتدایی سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ می باشد که به دلیل کم بودن حجم جامعه آماری، نمونه گیری انجام نشد و کلیه دروس علوم پایه چهارم نمونه این مطالعه می باشد. در این تحقیق همه متن ها و تصاویر کتاب مورد بررسی قرار گرفتند و مطالب حامل پیام استخراج گردیدند که نمونه از تحلیل محتوا در پیوست ۲ قرار گرفته است. ابزار جمع آوری اطلاعات در دو مرحله صورت گرفت. ۱. ابتدا مؤلفه های مرتبط با هر یک از ساحت ها تعیین شدند. ۲. فهرست سیاهه بررسی محتوا تدوین شد تا طبق مؤلفه ها به تحلیل کتاب پرداخته شود.

۱. تعیین مؤلفه ها

مؤلفه های هر کدام از ساحت ها در مقالات متعددی از قبل تعیین و استخراج شده اند در واقع این مؤلفه ها از سوی برنامه ریزان در سند تحول بنیادین مکتوب می باشد. با این حال، به منظور آگاهی از روایی کار، چارچوب مؤلفه ها در اختیار صاحب نظران قرار داده شد تا مؤلفه ها را با ساحت های شش گانه مطابقت دهند. پس از بررسی توسط صاحب نظران سند تحول بنیادین، کار تحلیل با توجه به این چارچوب آغاز گردید. چارچوب تدوین شده در جدول ۱ آمده است.

۲- تدوین سیاهه و ارسای محتوا

بر اساس چارچوب جدول ۱ سیاهه و ارسای تدوین شد. بدین شکل که در ستون اول ساحت ها، در ستون دوم مؤلفه های مربوط به ساحت ها و رودیف سوم مصداق های مؤلفه ها و در ردیف چهارم فراوانی هر یک از ساحت ها در کتاب علوم چهارم سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تنظیم شد. قابلیت اعتماد در بخش کیفی این پژوهش که به شیوه تحلیل محتوا صورت گرفته، مبتنی بر توافق میان کدگذاران در طبقه بندی مضامین و محتوا بوده است. بر اساس نظر متخصصان روش تحقیق، تحلیل محتوایی که ضریب قابلیت اعتماد کمتر از ۷۰ درصد داشته باشد برای تفسیر دستاوردها با مشکل روبرو خواهد بود. (قربانپور ارانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۰۰) در اینجا برای محاسبه ضریب پایایی، ساحت زیستی بدنی در نظر

جدول ۱. چارچوب تدوین شده

اعتقادی	پذیرش آگاهانه اصول دین و مذهب. تسلیم بودن در برابر قضاء و قدر الهی، پرهیز از تحجر و خرافه گویی، امیدواری به رحمت خدا
اخلاقی	گسترش فضائل صبر، توکل، شکرگزاری، وفای به عهد و همنشینی با نیکان و اصلح و خودسازی عجب و خودپسندی، مصاحبت با بدان
عبادی	انجام واجبات، التزام عملی به ارزش ها و احکام اسلامی، دعا و استعانت از خدا
سیاسی	آشنایی با قهرمانان و اسطوره های تاریخی و رهبران ملی و مذهبی و نهاد های سیاسی، احساس مسئولیت، تمایل به مشارکت، علاقه مندی به سنت ها و ارزش ها، اطاعت از قوانین، پرداخت مالیات، مشارکت فعال در تصمیم گیری، دفاع از اهداف و آرمان های ملی، ستایش و مجید از افتخارات، ادای احترام به نهاد های ملی، مبارزه در راه آرمان ها، حرمت نهادن به حقوق دیگران
اجتماعی	ارتباط مناسب با دیگران، پاکیزگی و وقت شناسی، مؤدب و آرام بودن، منتظر نوبت شدن، احترام و اطاعت از بزرگ تر ها و مرئیان، احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه ها، سعه صدر
زیستی- بدنی	رعایت بهداشت جسمی و روانی، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از منابع طبیعی و احترام به طبیعت
هنری	زیباسازی محیط زندگی، تخیل، نیکو داشتن هنر، آرامش روانی، زیبایی ظاهری، درک موضوعات ذهنی، توان درک خلق آثار هنری، خلق معنا و کشف معنا، دریافت احساس و معن
اقتصادی	پرهیز از بطلالت و بیکاری، پرهیز از اسراف و تبذیر، توجه به کارآفرینی و کسب درآمد حلال، توجه به انتخاب آگاهانه شغل مناسب با توجه به توانایی.
علمی- فناورانه	قضاوت با معیار روشن و پرهیز از تعجیل در قضاوت، استدلال در امور، حقیقت جویی، بررسی مسائل از زوایای مختلف، دوری از اغراض شخصی، شفاف سازی و عینیت گرایی در امور، انعرا ف پذیری در عقاید، شک گرایی معقول، احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه ها.

گرفته شد. سیاهه واری در اختیار ۴ صاحب نظر و متخصص در امر ساخت ها قرار داده و از آن ها خواسته شد فراوانی این ساخت را، برای ۵ درس اول علوم محاسبه کنند. ضریب توافق براساس فرمول ذیل محاسبه گردید. نظرات متخصصان نیز در جدول ۲ آمده است.

$$x = \frac{65 + 67 + 67 + 51}{4 \times 72} \times 100 = 86\%$$

مقوله های مورد براساس فرمول شماره اضریب توافق به دست آمده بسیار بالا و قابل ملاحظه است

جدول ۲. نظرات متخصصان در مورد ساحت زیستی بدنی پنج درس اول علوم پایه چهارم

نظر متخصص چهارم	نظر متخصص سوم	نظر متخصص دوم	نظر متخصص اول	فراوانی حاصل از تحقیف حاضر	
۴	۶	۵	۶	۷	درس اول
۱۱	۱۱	۱۵	۱۱	۱۷	درس دوم
۱۸	۲۲	۲۴	۲۲	۲۱	درس سوم
۴	۱۲	۸	۱۲	۱۰	درس چهارم
۱۴	۱۶	۱۴	۱۶	۱۷	درس پنجم
۵۱	۶۷	۶۵	۶۷	۷۲	کل

روش تجزیه و تحلیل داده ها

پس از تعیین سیاهه واریسی محتوا و پایایی و روایی کار، کار تحلیل محتوا آغاز شد. محتوای کتاب علوم چهارم که همه ی متون اعم از متن درس، فعالیت ها، گفت و گو ها، فکر کنید ها، جمع آوری اطلاعات و... و همه ت صاویر، زیر نویس ت صاویر طبق مؤلفه ها مورد واریسی قرار گرفتند. سپس فراوانی هر یک از مصداق ها شمارش شد و مشخص شد که هر درس به چه میزان به هر یک از ساحت ها پرداخته است. سپس داده ها در فرآیند آنتروپی شانون برای تعیین (بهنجار کردن داده ها، بار اطلاعاتی مقوله ها و ضریب اهمیت آن ها) قرار داده و تجزیه و تحلیل و توصیف شدند

یافته ها

کتاب علوم چهارم ۱۳ درس و ۱۲۰ صفحه دارا می باشد. واحد تحلیل در این پژوهش کلیه متون اعم از متن درس، فعالیت، فکر کنید و... و تصاویر می باشد. در این پژوهش، کتاب به چهار بخش علوم شیمی، علوم فیزیک، علوم زمین شناسی و نجوم، علوم زیست شناسی تقسیم و سپس فراوانی ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین هر کدام از بخش ها ثبت شده است. در جدول ۳ میزان توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین به تفکیک دروس آمده است و در جدول ۴ میزان توجه به ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین به تفکیک چهار بخش آمده است. در مجموع در این کتاب ۸۷۷ مرتبه به ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین اشاره شده است. که طبق فراوانی ها، ساحت علمی فناوری با ۳۱۴ مرتبه بیشترین توجه و ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی با ۳۳ مرتبه کمترین توجه شده است.

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول ۳ و نمودار ۱، در کتاب علوم چهارم ابتدایی بیشترین توجه به ساحت علمی، فناوری کمترین توجه به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی شده است.

جدول ۳. میزان توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتاب علوم تجربی پایه چهارم

دروس کتاب علوم	ساحت اعتقادی	ساحت سیاسی	ساحت زیستی	ساحت هنری	ساحت اقتصادی	ساحت علمی- فناوریانه	کل
فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی
زنگ علوم	۱	۴	۷	۱۰	۴	۱۰	۳۶
مخلوط ها در زندگی	۲	۴	۱۷	۹	۶	۲۴	۶۰
انرژی نیاز هر روز ما	۷	۱۲	۲۱	۱۳	۱۸	۳۲	۱۰۳
انرژی الکتریکی	۲	۸	۱۰	۵	۱۲	۱۸	۵۵
گرما و ماده	۴	۵	۱۷	۸	۴	۲۴	۶۲
سنگ ها	۳	۹	۱۲	۱۴	۱۱	۲۴	۷۳
اهن ربا در زندگی	۱	۹	۸	۸	۸	۱۷	۵۱
اسمان در شب	۳	۸	۱۴	۱۴	۹	۳۴	۸۱
بدن ما	۳	۹	۱۲	۱۳	۳	۲۲	۶۲
بدن ما (۲)	۱	۱۲	۱۳	۱۴	۴	۲۳	۶۷
بی مهره ها	۱	۴	۱۶	۱۶	۶	۳۳	۷۶
گوناگونی گیاهان	۲	۸	۱۷	۱۷	۵	۲۲	۷۱
زیستگاه	۳	۶	۱۷	۱۶	۴	۳۱	۷۷
کل	۳۳	۹۸	۱۸۱	۱۶۷	۹۴	۳۱۴	۸۷۷

ساحت علمی و فناوریانه (۸۰.۳۵ درصد)، ساحت زیستی و بدنی (۶۳.۲۰ درصد)، ساحت و هنری زیباشناختی (۹.۱۷ درصد) ساحت سیاسی و اجتماعی (۱۷.۱۱ درصد)، ساحت اقتصادی و حرفه ای (۷۱.۱۰ درصد) و ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی (۷۶.۳) به ترتیب از بیشترین تا کمترین توجه را به خود اختصاص داده اند. با توجه به میزان توجه به مؤلفه های ساحت ها، توازن و هماهنگی در توجه به ساحت ها در کتاب علوم مشاهده نمی شود.

شکل ۱. میزان توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتاب علوم چهارم دبستان

با توجه به تقسیم بندی انجام شده کتاب به بخش های مختلف، بخش زیست بیشترین توجه به ساحت ها و بخش شیمی کمترین توجه به ساحت ها داشته است. البته ناگفته نماند که بخش شیمی کتاب علوم پایه چهارم، دو درس را دارا می باشد. بخش زیست، ۵ درس را دارا می باشد و بر طبق قاعده کثرت درس، در کثرت فراوانی هم تأثیر خواهد گذاشت. بنابراین مقصود مقایسه به این شکل، فقط آگاهی از نحوه ی پراکندگی ساحت ها در بخش های مختلف کتاب می باشد.

جدول ۶ نمرات بهنجار شده محتوای کتاب علوم تجربی چهارم دبستان در ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین را نشان می دهد. پس از نرمال سازی داده ها، به منظور حصول بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) هر یک از ساحت ها، از مرحله دوم آنتروپی شانون استفاده شد و داده های جدول (۴-۵) نمایانگر آن است.

تحلیل جدول ۵ نشان دهنده این است که ساحت اقتصادی و حرفه ای و ساحت زیستی و بدنی، بیشترین بار اطلاعاتی و ساحت هنری و زیباشناختی کمترین بار اطلاعاتی را دارا است. برای به دست آوردن ضریب اهمیت ساحت ها از مرحله سوم روش آنتروپی شانون استفاده شده است. جدول (۶-۵) ضریب اهمیت ساحت ها را نشان می دهد.

تحلیل جدول ۶ حاکی از این است که ساحت اقتصادی و حرفه ای و ساحت زیستی و بدنی بیشترین ضریب اهمیت و ساحت هنری و زیباشناختی کمترین ضریب اهمیت را دارد. با توجه به فرمول مرحله سوم روش آنتروپی شانون، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت رابطه ی مستقیم دارند و هر چه بار اطلاعاتی بیشتر باشد، ضریب اهمیت بیشتر است.

جدول ۴. داده های به هنجار شده میزان توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتاب علوم پایه چهارم دوره ابتدایی

ساحت های شش گانه	اخلاقی	سیاسی	زیستی	هنری	اقتصادی	علمی فناوریانه
شیمی	۰۹۰۹	۰۸۱۶	۱۳۲	۱۳۱	۱۰۶	۱۰۸
فیزیک	۳۹۳	۲۵۵	۲۶۵	۱۶۵	۳۶۱	۲۳۵
زمین	۲۱۲	۱۸۷	۱۸۷	۲۲۹	۲۹۷	۲۳۸
زیست	۳۰۳	۴۱۴	۴۱۴	۴۸۴	۲۳۴	۴۱۷

جدول ۵. مقدار بار اطلاعاتی توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتاب علوم تجربی پایه چهارم

ساحت های شش گانه	اخلاقی	سیاسی	زیستی	هنری	اقتصادی	علمی فناوریانه
بار اطلاعاتی	۹۲۰	۹۱۷	۹۳۷	۸۹۶	۹۴۲	۹۲۹

جدول ۶. اطلاعاتی توجه به مؤلفه های ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتاب علوم تجربی پایه چهارم

ساحت های شش گانه	اخلاقی	سیاسی	زیستی	هنری	اقتصادی	علمی فناوریانه
ضریب اهمیت	۱۶۶	۱۶۵۵	۱۶۹۰	۱۶۱۶	۱۷۰۱	۱۶۷۶

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر طبق بررسی های انجام شده، کتاب علوم تجربی پایه چهارم به ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین به صورت هماهنگ و متوازن نپرداخته است. درصد فراوانی ها اختلاف هایی در میزان توجه به ساحت ها، نشان می دهد. صادقی رودان و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه خود، نشان دادند کتاب علوم پایه پنجم ابتدایی به طور متوازن به ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین، نپرداخته است. و از این جهت با پژوهش حاضر هم سو است. بررسی اهداف و قلمرو و حوزه علوم تجربی در برنامه درسی ملی حاکی از این است پرورش سواد علمی فناوریانه، محور مشترک همه برنامه های علوم به شمار می رود. بنابراین لازم است برنامه ریزان درسی، بازبینی مجدد داشته باشند. کسب نگرش

توحیدی و درک عظمت خالق هستی، یکی دیگر از اهداف علوم تجربی می باشد اما متأسفانه آنطور که باید به مباحث اعتقادی و عبادی و اخلاقی در کتاب علوم تجربی پایه چهارم پرداخته نشده است. به عنوان مثال، مفهوم شکرگزاری نعمت ها می تواند در بعضی از صفحات کتاب درسی گنجانده شود. حتی در درس ۸ «آسمان در شب»، که بحث نجوم و کیهان مدنظر است، اگر به بحث نماز آیات هم اشاره می شد خیلی بهتر بود و با درس هدیه آسمان تلفیق اتفاق می افتاد. اکبرزاده و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوای علوم تجربی پایه چهارم ابتدایی براساس الگوی مریل» کتاب علوم تجربی پایه چهارم را تحلیل کردند و نتایج بیانگر این بود که این کتاب، بیشتر با هدف ایجاد سطوح عملکرد یادآوری و کاربرد، طراحی شده است و عملکرد کشف و ابداع که در آموزش علوم باید بیشتر از همه عملکردها مورد عنایت قرار گیرد، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. که این پژوهش، با پژوهش حاضر ناهمسو است. قنبری شهواری و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه ی خود که کتاب علوم تجربی پایه ششم و کتاب راهنمای معلم و اهداف مصوب پایه ها را به روش تحلیل محتوا بررسی کردند نشان دادند ساحت علمی و فناورانه بیشترین میزان توجه را دارا می باشد. به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در اهداف مصوب توجه خوبی شده است و به ساحت های دیگر کمتر توجه شده است و ساحت های شش گانه در کتاب، اهداف مصوب و کتاب راهنمای معلم به صورت نامتوازن دیده می شود که این پژوهش با پژوهش حاضر هم سو می باشد. در کتاب علوم تجربی پایه چهارم به ساحت اقتصادی و حرفه ای توجه ی ویژه ای داشته است. این ساحت شامل مؤلفه های زیر می باشد: پرهیز از بطلالت و بیکاری، پرهیز از اسراف و تبذیر، توجه به کارآفرینی و کسب درآمد حلال، توجه به انتخاب آگاهانه شغل مناسب با توجه به توانایی. توجه به مؤلفه های بالا از اهمیت زیادی برخوردار است. چرا که امروزه تغییرات جهانی عمقهای زندگی اقتصادی و نهادهای اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده و مسئولیت بار آوردن نسلی که دارای مهارتهای لازم برای مقابله هوشمندانه با این تغییرات باشند، به مدارس واگذار شده است. (آداک، یوسف زاده، ۱۳۹۸) کشور ما، ایران از نظر اقتصادی در برهه ی حساسی قرار دارد و مریان باید در تربیت اقتصادی متربیبان تلاش ویژه ای داشته باشند. «اقتصاددانان و متخصصان تعلیم و تربیت اعتقاد دارند که آموزش مفاهیم اقتصادی باید از دوره ابتدایی آغاز شود؛ زیرا در دوره ی ابتدایی رشد همه جانبه کودک و شکل گیری شخصیت او بیشتر و بهتر انجام می گیرد، بنابراین اگر طراحی و تدوین برنامه درسی تربیت اقتصادی از دوره ابتدایی مورد توجه قرار گیرد می تواند نتایج مثمرتری برای شکوفایی آینده یک جامعه در پی داشته باشد». (آداک، یوسف زاده، ۱۳۹۸) وفایی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود نشان دادند کتب درسی مطالعات اجتماعی به بعد علمی و فناورانه با بار اطلاعاتی ۹۸.۰ بیشترین توجه و بعد اقتصادی و حرفه ای با بار اطلاعاتی ۷۳۳.۰ کمترین توجه را داشته اند که با پژوهش حاضر ناهمسو است. محدثه تلخی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند میزان توجه به ساحت های شش گانه سند تحول بنیادین در کتب علوم تجربی پایه پنجم و ششم دوره ابتدایی به این ترتیب است: ساحت های علمی و فناوری بیشترین فراوانی و ساحت زیستی و بدنی، اجتماعی و سیاسی، زیباشناختی و هنری، اقتصادی و حرفه ای در مراتب بعدی قرار دارد و ساحت تصاویر کتاب جذاب و کودکانه باشند. بنابراین طبق

جداول و بررسی های انجام شده هنوز کتاب های درسی، کاملاً طبق سند تحول بنیادین تدوین نشده اند. و برنامه ریزان درسی باید هر چه بیشتر در جهت کاربست اهداف سند تحول بنیادین و ساحت های شش گانه آن در کتب درسی بکوشند. از محدودیت های پژوهش، می توان به این موارد پرداخت پژوهش حاضر، تنها به بررسی کتاب علوم تجربی پایه چهارم ابتدایی پرداخته است و کتب دیگر پایه های دیگر بررسی نشده است. در تدریس هر ماده درسی، علاوه بر کتاب درسی موارد زیادی در اثربخشی آن تأثیرگذار است. معلمان به عنوان مدیر تدریس، نقش زیادی در یادگیری محتوا دارند و اگر محتوا کم و کاست داشت، معلمان به خوبی می توانند آن را پوشش دهند. در مسئله تدریس با رویکرد تمام ساحتی، معلم است که محتوا را به گونه ای تبیین می کند که تربیت تمام ساحتی اتفاق بیفتد. و همچنین تحلیل محتوا، براساس برداشت و تفسیر شخصی می باشد، به همین دلیل ممکن است نظر متخصصان تا حدودی با یکدیگر متفاوت باشد. با توجه به اینکه تربیت با رویکرد تمام ساحتی، از موضوعات بسیار مهم کشور ما می باشد پیشنهاد می شود معلمان و معاونان و مدیران باید با این رویکرد آشنایی کامل پیدا کنند تا بتوانند در برنامه ریزی های خود به هر شش ساحت تعلیم و تربیت بپردازند. تحقیقاتی مشابه با این موضوع، برای کلیه کتب ابتدایی یک پایه توصیه می شود انجام گردد تا مشخص شود که اگر کتابی به ساحتی کمتر توجه کرده است کتب دیگر جبران کرده اند یا خیر. شکرگزاری به عنوان مفهومی اساسی در بعد اعتقادی، عبادی و اخلاقی و با تکیه بر اهداف علوم تجربی، در کتاب درسی بیشتر گنجانده شود.

منابع

- آداک، موسی. یوسف زاده چوسری، محمد رضا. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی. نشریه علمی پژوهش های آموزش و یادگیری، شماره ۲، ص ۱۱۵-۱۲۸.
- باهنر، ناصر. (۱۳۹۴). "آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد، چاپ هجدهم، نشر بین الملل.
- تقی پور ظهیر، علی. (۱۳۹۴). برنامه ریزی درسی برای مدارس ابتدایی در هزاره سوم. چاپ پنجم. تهران: نشر آگه.
- تلخی، محدثه؛ زارعی، راضیه؛ تیموری، زهرا؛ توکلیان، نیلوفر؛ سعیدیان، مریم. (۱۴۰۰). بررسی سبک های یادگیری در علوم تجربی پایه پنجم و ششم دوره ابتدایی از منظر میزان توجه به ساحت های شش گانه تربیتی سند تحول بنیادین، هشتمین همایش ملی.
- رضضانی، سمیه؛ آهنی، معصومه؛ آیتی، محسن. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب علوم سوم ابتدایی با تأکید بر ساحت های شش گانه تعلیم و تربیت، همایش ملی تغییر در برنامه درسی دوره های آموزش و پرورش، بیرجند.
- شریعتمداری، علی (۱۳۹۸). اصول تعلیم و تربیت، چاپ بیست و پنجم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
- شورای عالی آموزش و پرورش، (۱۳۹۰). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. تهران: شورای عالی وزارت آموزش و پرورش شورای عالی آموزش و پرورش، (۱۳۹۰). مبانی نظری سند تحول بنیادین. تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش
- صادقی رودان، سعیده؛ صادقی رودان، مریم؛ شمس الدینی، طیبه؛ رحیمی، عباس، (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب علوم پنجم دوره ابتدایی براساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، پنجمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران.
- صاحبزاده، خدیجه. (۱۳۹۱). نقش زیبایی شناسی در تربیت هنری دوره ابتدایی، کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی ظهرا، اصل، مهران؛ دولت

- دوست، حسین. (۱۴۰۰). بررسی پیام های قرآنی کتب آموزش قرآن ابتدایی براساس ساحت های شش گانه تربیت، نشریه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، شماره ۶۶، ص ۱۱۷-۱۳۲.
- قربانپور ارانی، حسین؛ زارعی، عباس؛ باقری آرانی، سمیه. (۱۴۰۰). مقایسه میزان توجه به ساحت های شش گانه تربیت در کتاب های فارسی دوره ابتدایی قبل و بعد از اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. نشریه مطالعات برنامه درسی، شماره ۶۲، ص ۱۷۹-۱۹۶.
- قبرلی شهواری، محسن و پابرجی، مهین و سلطانی، مهرانوش و رحیمی شهواری، عصمت. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم از حیث میزان توجه به ساحت های ششگانه تعلیم و تربیت، کنفرانس ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد دستاورهای نوین در علوم تربیتی و رفتاری «از نگاه معلم»، میناب.
- ملکی، حسن. (۱۳۹۸). مبانی برنامه ریزی درسی آموزش متوسطه. چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات سمت.
- وفائی، رضا؛ فضل الهی قمشی، سیف اله؛ طالعی فرد، احمد. (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به ساحت های شش گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۲، ص ۱۵۴-۱۳۱.
- وکیلان، منوچهر. (۱۳۹۰). تاریخ آموزش و پرورش در اسلام و ایران، چاپ هشتم، نشر دانشگاه پیام نور.
- اسفیجانی، اعظم. زمانی، بی بی عشرت. بختیاری نصر آبادی، حسنعلی. (۱۳۸۷). مقایسه کتاب های درسی علوم ابتدایی ایران از نظر میزان توجه به مهارت های گوناگون در فرایند پژوهش با آمریکا و انگلستان. فصل نامه مطالعات برنامه درسی سال دوم، شماره ۸، ص ۱۵۵-۱۳۲.
- امیر احمدی، یونس. ابروانی، شهین. شرفی، محمد رضا. (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه پنجم بر مبنای الگوی حل مساله دیویی. پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال نهم، دوره ۱ دوم، شماره ۸ (۳۵)، ص ۹۵-۸۶.
- برائی، علی. مهرا، بهروز. کارشکی، حسین. (۱۳۹۲). جایگاه حل مسئله در تمرین های کتاب های درسی علوم ابتدایی، پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال دهم، دوره دوم، شماره ۱۲ (پیاپی ۳۹)، ص ۱۰-۱.
- پرویزیان، محمد علی. (۱۳۸۴). بررسی آموزش کاوشگری در درس علوم پایه های سوم تا پنجم ابتدایی استان مرکزی. مؤسسه پژوهش برنامه ریزی درسی و نوآوریهای آموزشی، تهران.
- جهانی، جعفر. (۱۳۸۴). چالش های نظری تعلیم و تربیت رایج و تعلیم و تربیت (پژوهش - محور). مجله علوم اجتماعی انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۴، ص ۱۵۳-۱۴۴.
- جهانی، جعفر. (۱۳۸۷). آموزش تفکر خلاق به نوجوانان: رویکرد پژوهش محور، پژوهشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه الزهراء، اندیشه های نوین تربیتی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۵۴-۲۹.
- رهباندار، حمید. فردانش، هاشم. (۱۳۹۱). طراحی آموزش الکترونیکی پزشکی مبتنی بر رویکرد تعاملی پژوهش محور، گروه علوم تربیتی دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- زارعی، مجتبی. (۱۳۸۸). رکن آموزش پژوهش محور ایجاد روحیه پرسشگری و آزاد اندیشی است، رهنامه پژوهش، پاییز ۱۳۸۸، شماره ۱، ص ۲۴-۲۰.
- صمدی، پروین. مهماندوست قمصری، زهرا. (۱۳۹۰). رویکرد پژوهش محور در کتاب های سال اول دوره متوسطه و مقایسه آن با اهداف آموزشی کتب مورد نظر. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، سال ششم، شماره ۲۰، ص ۸۰-۱۱۵.
- قاسمی، فرشید جهانی، جعفر. (۱۳۸۷). ارزیابی اهداف و محتوای کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی از دیدگاه آموزش خلاقیت پلسک. فصل نامه مطالعات برنامه درسی، شماره ۱۰، ص ۶۳-۳۹.

Aydinli, E, Dokme, I, un [n, 2.k.; ozturk, n.: devnir, R.; Benli, E. (2011). Turkish elementary school

students' performance on integrated science process skills. *Procedia social and behavioral sciences*, 15, 3469-3475.

Castro, L. (2007). What is inquiry-based learning: available at: www.springer.com.

Cleaverly, D. (2003). Inquiry-based learning: facilitators perceptions of their effectiveness the tutorial process, *international journal of nursing studies*, 40, pp 829-841. Day, T. (2012). Undergraduate teaching and learning in physical Geography, 36(3), pp 305-332

Do, J.K. (2010), Concepts of variable in middle-grade mathematics textbooks during four eras of mathematics education in the United States.

